

Hume'un Dış Dünyanın Varlığına İlişkin Tartışmadaki Niyeti [*]

Hume's Intention in the Discussion about the Existence of the External World

NURTEN ÖZTANRIKULU ÖZEL

Dicle University

Received: 30.10.2017 | Accepted: 09.12.2017

Abstract: The subject of the existence of the external world is mostly located in an epistemological inquiry in the history of philosophy. Many philosophers have dealt with the question of whether the existence of the external world could be known or not or how it could be known. One of these philosophers is David Hume. Hume tackles our ideas about the existence of the external world as a matter of belief. He questions the belief in the continued and distinct existence of external objects even when are not perceived. In this study, it will be investigated how the belief of the external world that is the continued and distinct from our mind and our perception is derived, and which faculty is active in the production of the belief; and then, with this debate, it will be claimed that the intention of Hume is to reveal the epistemological value of such a belief.

Keywords: Hume, the existence of the external world, belief, imagination, skepticism.

© Öztanrikulu Özel, N. (2017). Hume'un Dış Dünyanın Varlığına İlişkin Tartışmadaki Niyeti. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7 (2), 123-143.

Giriş

Hume'un dış dünyanın varlığı hakkındaki düşünceleri genellikle az bilinmektedir.¹ *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* adlı eserinin birinci kitap, dördüncü bölüm, ikinci kısmı bu konuya ayrılmıştır. Bu bölümde Hume skeptik bir yaklaşımla, algılanmadığı halde nesnenin varlığının devamlı ve sürekli olduğu inancını sorgulamaktadır. “Hangi nedenler bizi cismin var oluşuna inanmaya götürür?” sorusunu açıkça sorduktan sonra bir yandan bu inancın hangi yetimiz tarafından türetildiğini tartışmakta; bir yandan da kendi epistemolojik sınırları içinde inancın doğasını ortaya koymaktadır. Hume'un bu sorgulamada skeptik olduğu, bölümün başlığından da – “*Duyular Açısından Kuşkuçuluk*” – anlaşılabilir. Şüphenciligi sayesinde dış dünyayı felsefi bir sorun haline getirmektedir; ancak onun şüphenciligi dış nesnelerin gerçekte var olup olmadığını konu edinmemektedir. Hume'a göre dış nesnenin varlığı felsefi olarak kanıtlanamasa bile kabul edilmek zorundadır; aksi halde herhangi bir akıl yürütmede bulunmak imkânsızdır (2009: 133). Aune, Hume'un dış dünyanın varlığını kabul etmekle ilgili bu düşüncesini entelektüel bir sorgulamada doğru teorilerin gelişmesi için gerekli görmektedir (Aune, 1991: 59). Bu sebeple Hume dış dünyanın varlığının ontolojik sorgulamasından uzak durarak² nesnenin algıdan ayrı ve devamlı var oluşuna ilişkin inanca odaklanmaktadır. Algı zihnin içeriğini oluşturan tek şeydir ve iki türlü algı vardır: izlenimler (*impression*) ve tasarımlar (*idea*) (Hume, 2009: 17).³ Zihinde izlenimler ve tasarımlar yani algılar dışında bir şey olmadığından dışsal var oluş, algılar dışında anlaşılabilir değildir.

[...] dışsal nesnelere ancak meydana getirdikleri algılar sayesinde biliriz. [...] algılar haricinde zihinde hiçbir şey olmadığına ve tüm tasarımlar zihinde daha önceden var olan bir şeylerden türetildiklerine göre, buradan şu sonuç çıkar: Bizim tasarımlardan ve izlenimlerden farklı türde herhangi bir şeyi tasarlamamız ya da bunların tasarımını oluşturmamız olanaksızdır (2009: 59).

¹ Price'a göre Hume'un dış dünyaya ilişkin düşüncelerine ve şüphencilğine felsefe tarihinde hak ettiği değer yeterince verilmemiştir. Price'a göre bunun en önemli nedeni Hume felsefesine Kant perspektifiyle yaklaşmaktan kaynaklanmaktadır. Nitekim Kant, Hume'un dış dünya hakkındaki şüphencilğini tartışmamıştır (Price, 1940: 2).

² Chappell'e göre Hume ontolojiyle hiçbir zaman doğrudan ilgilenmemiştir; ancak felsefi çalışmalarından varlıkla ilgili görüşlere sahip olduğu anlaşılmaktadır (Chappell, 1995: 77).

³ Ayrıca izlenimler ve tasarımların Hume'un epistemolojisindeki yerini daha kapsamlı edinebilmek için Bkz. Çevik, 2005.

Her ne kadar dış nesnelere ayrı ve devamlı varoluşuyla ilgili bir tasarımdan söz edilse de bu tasarım, algı kriteriyle uyumsuzluk içindedir. Nitekim algılanmadığı halde nesnelere zihinden ayrı ve devamlı var olduğu düşünülür. Bu bağlamda Hume'un dikkatini çeken iki soru bulunmaktadır: “Niçin nesnelere duyulara sunulmadıkları zaman bile devamlı bir varoluş yükleriz?” ve “Niçin (nesnelere) zihin ve algıdan ayrı bir varoluşları olduğunu varsayarız?” (Hume, 2009: 134). Aslında bu iki soru birbirinden bağımsız sorular değildir. Duyuların nesnelere, algılanmadıklarında bile var olmayı sürdürdüklerini söylemek aynı zamanda varoluşlarının algıdan bağımsız ve ayrı olduğunu söylemekle aynıdır. Bu iki soru arasındaki ilişki bu kadar yakinken Hume yine de bunları ayrı bir şekilde ele almayı önermektedir. Bununla dış dünyanın ayrı ve devamlı varoluşuna olan inancın daha detaylı sorgulamasını sunmaktadır. Bu sorgulamanın yol haritasını belirlerken ise dış dünyanın ayrı ve devamlı olduğu inancını türeten yetinin izlerini takip etmektedir; çünkü Baxter'ın da belirttiği gibi Hume'un ilgisi bu tartışmada insan zihninin işleyişine yöneliktir (Baxter, 2006: 116). Zihinde onu türeten yetiyi bulunca bu inancın doğasını da açıklamış olacaktır. Bu bakımdan Hume duyu, akıl ve imgelemin peşine düşmektedir. Bu çalışmada Hume'un izinden gidilerek bu inancı türeten yetiyi bulup onun bu tartışmayla asıl niyetinin inancın doğasına yönelik düşüncelerini pekiştirmek ve inancın rasyonel bir şekilde gerekçelendirilemeyeceği fikrini güçlendirmek olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

Dış Dünyanın Algıdan Ayrı ve Devamlı Varoluşuna İlişkin İnancın Kaynağı

Dış dünyanın algılanmadığında var olduğuna ilişkin inancı türeten yetiyi arayan Hume duyu, akıl ve imgelemi tek tek incelemektedir. O öncelikle dışsal varlığın *devamlılığına* inanmanın duyulardan türeyip türemediğini araştırır. Bu araştırmanın konusu duysal algı kesildikten sonra yani artık nesnelere algılanmadıklarında, algılanan nesnenin varlığının devam ettiğine yönelik inancın nasıl türediğidir. Nesnelere algılanmadığında yani duyunun algılama işlemi söz konusu değilken nesnenin varlığının devamlılığı duyulara dayanarak ileri sürülemez. Bu bir çelişki olur (Hume, 2009: 134). Örneğin odamda algıladığım bir masanın, onu algılamadığımda da varlığını sürdürdüğü tasarımı duyulardan ve algılardan türettiğimi söyleyemem. Bunun nedeni duyular sadece işledikleri andaki algıları bize

verebilir ve bu algılar da algının dışında başka herhangi bir şey sunamaz. Dolayısıyla duyular “bize devamlı var oluş kavramını vermezler; çünkü gerçekte işlemekte oldukları sınırın ötesinde işleyemezler” (Hume, 2009: 136). Bu durumda nesnelerin algılanmadıklarında bile var olmaya devam ettikleri duyulara dayanarak söylenemez. Aynı durum nesnelerin algıdan *ayrı* ve *bağımsız* var olduğu inancı için de geçerlidir. Hume’a göre duyular sadece tek bir algı iletir ve “hiçbir zaman daha öte herhangi bir şey ile ilgili en küçük bir ipucu bile vermezler.” (Hume, 2009: 134) Nesnenin algıdan ayrı var olduğu tasarımı zihnin kendisine dolaysızca görünenin daha ötesiyle ilgili bir çıkarımdır yani duyuların ötesiyle ilgili bir tasarımıdır. Algıların ötesiyle ilgili bu durum ayrı ve bağımsız varlık tasarımının duyulardan türemediğini göstermektedir. Bunun aksini söylemek yani duyuların ayrı ve bağımsız varlık tasarımını ürettiğini söylemek Hume’a göre bir çeşit “aldatmaca” (*fallacy*) ve “yanılsama” (*illusion*)’dır (Hume, 2009: 134).

Nesnenin algıdan ayrı ve devamlı varlığına olan inancın akıldan türeyip türemediği konusuna gelince, Hume’a göre konu oldukça açıktır. Bu inancın hem filozof hem de sıradan insan için rasyonel hiçbir yanı bulunmamaktadır. Bazı filozoflar algıdan ayrı ve bağımsız nesnelerin olduğuna yönelik inancı doğrulamak için kanıtlamalar üretmeye girişebilirler; ancak aslında felsefe bize nesnelerin ayrı ve bağımsız varlığına inanmak için nedenler sunmaktan ziyade “[...] bizi zihne görünen her şeyin yalnızca algı olduğu, kesintiye uğradığı ve zihne bağımlı olduğu şeklinde bilgilendirir” (Hume, 2009: 137). Dolayısıyla filozofların sundukları kanıtlamalar ayrı ve devamlı varlığa inancın akıl tarafından türediğini gösteremez. Sıradan insan ya da avam (*vulgar*) ise bu inancı nedensel akıl yürütmeyle açıklamaktadır. Nedensel akıl yürütme bir izlenimden bir tasarımı, bir tasarımdan başka bir tasarımı nedensel olarak çıkarsamaktır. Eğer nesnenin devamlı ve ayrı varoluşuna inanma, nedensel akıl yürütmeden türemiş olsaydı algı ve dışsal nesne arasında sürekli biraradalık ilişkisini gözlemlemiş olmak gerekirdi; fakat böyle bir sürekli birliktelik gözlemlenemez; çünkü aynı şey olarak kabul edilmektedirler (Hume, 2009:137). Bu nedenle sıradan insan için de akıl, algılanmayan nesnelerin devamlı ve ayrı varlığına inanmayı türetmez.

Nesnenin devamlı ve ayrı varoluşuna inanmanın akla dayalı bir süreç

aracılığıyla türetilmediği sonucuna ulaşan Hume aynı zamanda başka bir şey daha söylemek istemiştir. Buna göre bu tür bir inanma (avam için), neden-sonuç ilişkisi ve alışkanlığa dayalı da değildir. Nitekim Hume bu inanmanın “anlama yetimizden başka bir yetiden”(Hume, 2009: 137) geldiğini söyleyerek hem bu inancın akıl aracılığıyla gerekçelendirilemeyeceğini hem de bu inancın, olgu sorunlarına ilişkin neden-sonuç ilişkisiyle türetilmeyeceğini ortaya koymuştur. Böylece duyular gibi aklın da nesnenin devamlı ve ayrı varoluşuna inancı türetme konusunda başarısız olduğu ortaya çıkmış ve geriye bu inancın imgelem tarafından türetildiği sonucu kalmıştır.

Nesnenin devamlı ve ayrı varoluşuna inanma duyuru ve akıldan türetilmediğine göre imgelem bu inancı nasıl türetebilmektedir? Hume bu soruyu filozof ve avam için ayrı ayrı ele almaktadır; çünkü bu sistemlerde inancın imgelemden türetilmesinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle biz de çalışmamızda avam sistemi ve filozof sistemini birbirinden ayırarak ele almaya çalışacağız.

Avam Sistemi

Butler'a göre Hume avam (*vulgar*) ile felsefi refleksiyonla meşgul olmayan insanları kastetmektedir. Hayatlarında hiçbir zaman felsefeyle uğraşmayanlar ve felsefi refleksiyonu bırakan filozoflar bu gruba dahildir (Butler, 2008: 117). Hume avamın nesnenin algıdan ayrı ve devamlı varlığına inancını kendi algı teorisine uygun bir şekilde izlenimlerle açıklamaktadır. Ona göre avam için bu inancın kaynağında izlenimin iki özelliği bulunmaktadır. Bunlar *değişmezlik (constancy)* ve *tutarlılık (coherence)*'tir. Değişmezlik özelliği ayrı ve devamlı olduğu düşünülen nesnenin sürekliliğine dayandırılır. Hume'un verdiği örneği düşünürsek; gözümün önünde bulunan dağlar, evler, ağaçlar bana hep aynı düzen içinde görünürler. Gözlerimle onları algılamadığımda – belki birkaç dakikalığına gözümü kapattığımda ya da başımı çevirdiğimde – onların bana *aynı düzenle* yeniden göründüklerini algıları. Benim onları algılamamdaki herhangi bir kesintiden dolayı değişmezler Hume, 2009: 138). Stroud izlenimin bu özelliğini (değişmezliğini) şöyle formüle etmiştir: örneğin güneş izlenimimizin kesintisiz bir serisine sahip olduğumuzda algısal deneyimimiz AAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA (1) şeklindedir. Ancak biz gözlerimizi birkaç saniyeliğine kapatırsak deneyimimiz AAAAAAAAAABB-

BAAAAAAAA (2) gibi olur. Birinci durumda algıda herhangi bir kesinti yokken ikinci durumda vardır. Algıda kesintinin her iki yanındaki benzerlik nedeniyle A algılarının “bireysel olarak” aynı olduğunu düşünürüz (Stroud, 1977: 101)⁴ Bunun nedeni kesintili algılarımız arasındaki benzerliktir⁵; benzerlik nedeniyle algıların aynı algı olduğunu ve dolayısıyla izlenimlerin nesnelere, dışsal olarak var olduğunu düşünürüz. Ancak kesintili algılar arasında sürekliliğin ve benzerliğin kaybolduğu istisnai durumlar da vardır (ABCDE gibi). Hume bu istisnai durumları ise izlenimin tutarlılık özelliğiyle açıklamaktadır.

İzlenimin tutarlılığının temelinde cisimlerin yer ve niteliklerini değiştirme, bir süreliğine ortadan kaybolma ve hatta kesintiden sonra bilinebilir olmaktan tamamıyla çıkma durumları vardır. Burada algıda kesintiden önceki izlenim ile sonraki izlenim arasında benzerlik bulunmamaktadır. İzlenimlerin arasında benzerlik olmasa da ve hatta değişiklik olsa da yine de değişikliklerin bir tutarlılık içerdiği düşünülmektedir ki bu, izlenimin tutarlılık özelliği olarak açıklanmaktadır.

Cisimler sık sık konum ve niteliklerini değiştirir ve kısa süreli bir ortadan kayboluş ya da kesintiden sonra bilinebilir olmaktan bütünüyle çıkabilir. Ancak burada belirtilebilir ki, bu değişiklikler bile bir tutarlılığı barındırırlar ve kendi aralarında düzenli bir bağımlılıkları vardır: Bu durum nedensellikten yola çıkılarak yapılan bir tür akıl yürütmenin temelini oluşturur ve devamlı varoluşlarına ilişkin görüşü üretir (Hume, 2009: 138).

İzlenimin tutarlılığının iki önemli yanı bulunmaktadır. Birincisi tutarlılıkta, izlenimler arasında bir değişiklik söz konusudur ve bu değişiklik düzenli ve sürekli olarak deneyimlenmektedir. Tutarlılığı izlenimin değişmezlik özelliği ile kıyaslayan Price’a göre “değişmezlik”te bireysel izlenimler arasındaki benzerliğin algılanması bu özelliği belirlerken; “tutarlılık”ta izlenimler serisi arasındaki benzerlik yani geçmişte sürekli olarak gözlemlenmiş bir izlenim serisi ile şimdi parça parça gözlemlenen seri

⁴ Stroud’un formülasyonuna benzer bir formülasyonu Price da yapmıştır. Bkz. Price, H. H. *Hume’s Theory of the External World*. London: Oxford University Press, 1940, s. 33.

⁵ Nitekim Price da buna dikkat çekmektedir. Price, Hume’un adlandırdığı “değişmezlik” özelliğinin “yinelemede ıstikrar” (*obstinacy in recurrence*) olarak adlandırılmasının daha yerinde olduğunu düşünmektedir; çünkü Ona göre Hume’un burada söz ettiği şey aynı izlenimin değişmez bir şekilde algılanması değildir; zira algılanan, benzer izlenimlerin sürekliliğidir. Bkz. Price, 1940: 33.

arasında algılanan benzerlik belirleyici olmaktadır (Price, 1940: 50). Başka bir deyişle izlenimlerin tutarlılığı algısı, bireysel izlenimler arasındaki benzerlikten değil; izlenimlerin serisi arasındaki benzerlikten türemektedir. İzlenimlerin tutarlılığının ikinci özelliği ise – birincinin bir sonucu olarak – izlenimler arasındaki tutarlılığın nedensel akıl yürütmeyi üretmesidir. Nitekim biz izlenimlerimiz arasında sürekli bir ilişki gözlemlediğimizde, bu ilişkinin neden-sonuç ilişkisi olduğunu düşünürüz.⁶ Odamdaki şömineyi yaktıktan sonra bir saatliğine odamdan ayrıldığımı düşünelim. Odama geri döndüğümde masamı, yatağımı, kalemimi önceki algıma göre değişmemiş olarak algılamak, ateşin sönmeğe üzere olduğunu yani değiştiğini algılarımdır. Bu algı tek bir kere edinilmiş olsaydı izlenimler arasında bir tutarlılık olduğu düşüncesini oluşturmazdı; fakat birkaç deneyim ile ateşte aynı sürede, benzer bir değişimin meydana geldiğini algıladıktan sonra bende aynı koşullar altında aynı sonucun oluşacağına yönelik bir alışkanlık oluşur (Hume, 2009: 138). Bu alışkanlığın nedeni izlenimlerin geçmişte de aynı düzen içinde tutarlı bir şekilde algılanmış olmasıdır.

Price izlenimlerin tutarlılığını şöyle formüle etmektedir: İzlenimin “A...E” serisini düşünelim. İki izlenim (A ve E) arasında bağlantı kurmak için hiçbir nedenim yoktur; fakat önceki deneyimlerim E izleniminin, A izlenimini takip ettiğini bana hatırlatır. Eski deneyimlerim sebebiyle “A...E”nin arasındaki boşlukta aracı izlenimlerimi düşünürüm ve bu durumda izlenimin açılımını “ABCDE” olarak kabul ederim (Price, 1940: 35). Hume’un örneğini formülasyona yerleştirdiğimizde; A izlenimi şöminenin yanma anındaki ateş; E izlenimi ise bir saat sonra odama döndüğümde sönmeğe üzere olan ateş izlenimimdir. “BCD” izlenimleri yani ateşin önce harlanması, sonra yavaş yavaş sönmesi izlenimi önceki deneyimlerime göre “A...E” izlenimi arasındaki boşluğu yani algı kesintisini dolduran izlenimimdir. Onların arasındaki boşluğu doldurmamda hafızam bana yardım eder ve geçmiş deneyimlerimi hatırlatır. Ateşin “BCD” izlenimlerindeki durumunu hatırladığımda “A” ve “E” izlenimi arasındaki kesintiyi doldurur ve algılamadığım halde ateşin yanmaya devam ettiğini düşünürüm yani dışsal nesnenin algılarımdan bağımsız ve devamlı olduğuna inanırım. Bu nedenle izlenimin tutarlılık özelliği, tıpkı izlenimlerdeki değiş-

⁶ Ancak tartışma ilerleğe Hume izlenimlerin tutarlılıklarından türeyen bu inancın nedensel akıl yürütmeden farklı bir doğaya sahip olduğunu ileri sürmektedir.

mezlik özelliğinden kaynaklanan düşünce gibi, avamın dışsal nesnelere var olduğu inancına kaynaklık etmektedir. Bu inancın imgelem tarafından nasıl türetildiğine gelince, bu konu imgelemin iki özelliğiyle açıklanmaktadır: *Algılar arasında ilişki kurmak ve onlara birlik vermektir.*

[...] her an nesnelere geçmişteki ve şimdiki görünüşlerini *ilişkilendirebilmek* ve onlara deneyim sayesinde özel yapı ve koşullarına uygun olduğunu bulduğum *bir birliği verebilmek* için, beni onların devamlı varoluşları sayıtlısına götürecek bir vesile olmuştur. O zaman burada doğallıkla dünyayı gerçek ve sürekli bir şey ve algının önünde bulunmadığı zaman bile varoluşunu koruyor olarak görmeye yönelirim (Hume, 2009: 139).

İmgelem, algılanmadığı zaman izlenim serisinde meydana gelen boşlukları ilişki kurarak ve onlara birlik vererek doldurmaktadır. İlk bakışta bu ilişkinin nedensel çıkarım tarafından kurulan bir ilişki olduğu düşünülebilir; çünkü bu ilişki alışkanlıktan türüyor ve geçmiş deneyim tarafından düzenleniyor gibi görünmektedir. Oysaki Hume'a göre nedensel çıkarım ve tutarlılıktan doğan çıkarım “[...] temelde birbirinden oldukça farklıdır; bu çıkarsama anlama yetisinden ve dolaylı ve dolambaçlı bir şekilde alışkanlıktan doğar.” (Hume, 2009: 139).

Alışkanlık herhangi bir akıl yürütme ya da anlama süreci gerektirmeksizin izlenimin sürekli bir arada algılanmasından doğan bir eğilimdir (Hume, 2007: 32). Hem nedensel akıl yürütmenin hem de dolaylı olarak dış dünyayla ilgili inancın kaynağında bu eğilim yer almaktadır; çünkü bunlar geçmiş deneyimin geleceğe aktarılması eğilimiyle oluşmaktadır. Oysaki alışkanlığın, tutarlılıktan doğan çıkarımdaki durumu, nedensel akıl yürütmeden farklıdır; nitekim bunda algılarımızdaki düzenlilikten yola çıkarak algılanmayan belli nesnelere daha büyük bir düzenlilik olduğu çıkarsanmaktadır. Eğer bu çıkarsamayı alışkanlık sağlasaydı o zaman bu alışkanlık zihne hiçbir zaman sunulmamış algılar yoluyla kazanılmış olurdu ki bu bir çelişki oluştururdu (Hume, 2009: 139). Nitekim bu durumda algılar kesintiye uğramış ve izlenimlerin sürekli birlikteliklerinin gözlemlenmesi olanaksızlaşmıştır. Dolayısıyla bununla ilgili bir çıkarım nesnelere arasındaki ilişkiyi, algıların ötesiyle ilişkilendirmek ve onlara gözlemlemeden daha büyük bir düzenlilik vermek demektir. Bu sonuç alışkanlığın neden bu inancı üretmede tek başına yeterli olmadığını ve “başka ilkelerin işbirliğine” (Hume, 2009: 140) ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Hume'a göre imgelemin bu ilkesi öyle bir ilkedir ki deneyimle algılanan nesnelere bağlı kalmadan zihinsel etkinliği sürdürmektedir. Nesnelere duyulara belli bir tutarlılık ilişkisi içinde görünmesinden hareket etse de o anda nesnesi önünde değildir ve izlenimler arasında kesintiler algılar. İmgelem bu kesintilerden doğan boşluğu kapatmak için nesnenin devamlı ve ayrı var oluşu varsayımını türetir; çünkü zihin duyu deneyimlerinin nesnelere arasında bir kez olsun bir tekdüzelik, düzenlilik gözlemlediğinde, bu tekdüzelik onların sürekli varlıklarının varsayımına kadar tam bir şeymiş gibi sunulur. Nesnelere devamlı varoluşları varsayımı daha büyük bir düzen sağladığından kesintilerden kaynaklanan boşluk, bu varsayımla doldurulur (Hume, 2009: 140).

[...] imgelem herhangi bir düşünce zinciri içine yerleştirildiğinde, nesnesi önünde olmadığı zaman bile devam etmeye yatkındır ve kürekler tarafından harekete geçirilen bir tekne (galley) gibi, herhangi bir yeni dürtü olmaksızın ilerlemesini sürdürür. [...] Aynı ilke bizi kolayca cismin devamlı var oluşu gibi bir görüşe sahip olmaya götürür (Hume, 2009: 140).

Hume imgelemin bu ilkesine “tekne” metaforu yoluyla açıklık getirmektedir. Price'a göre sorun burada imgelemin gerçekte gözlemlenen düzenliliklerin ötesine nasıl geçebildiğiyle ilgilidir. O, Hume'un tekne metaforuyla açıkladığı imgelemin bu özelliğini imgelemin *dinginlik ilkesi* (*inertia of imagination*) olarak adlandırmakta ve açıklamaktadır. Bu ilke imgelemin tutarlılık çıkarımında gözlemlediğimizden ötesinde bir çıkarım yapmasını sağlayan ilkedir; çünkü burada gerçekte gözlemlediğimizden daha büyük bir düzenlilik imgeleriz (Price, 1940: 57-58). Hume'un verdiği ateş örneği hatırlanırsa, ateşin A ve E izlenimlerindeki değişiminden yola çıkarak nesnenin algılanmadığında da var olduğuna inanmak, imgelemin nedensel akıl yürütme ile yani imgelemin *dinginlik ilkesine* başvurmaksızın ulaştığı bir çıkarımdır. Ne zaman ki A ve E izlenimleri arasındaki kesintiye rağmen kendi aralarındaki ilişkilerini sürdürdüklerini “[...] ve düzensiz görünümlere bizim duyumsamadığımız bir şeyin katılmış [...]” (Hume, 2009: 140) olduğunu düşünürsek artık burada nedensel bir çıkarımdan değil; imgelemin *dinginlik ilkesinden* söz edebiliriz. Bu durumda BCD izlenimlerinin arasındaki ilişkinin devam ettiğini çıkarsayan ilke, imgelemin bu ilkesidir. Loeb – Price'ın *dinginlik ilkesi* dediği bu ilkeyi – alışkanlık ve tekne işbirliği (*custom-and-galley*) olarak adlandırmaktadır;

çünkü izlenimlerin tutarlılığından doğan çıkarım, tekneyle işbirliği içinde olan alışkanlıktan türemiştir (Loeb, 2002: 186). Nitekim Hume bu inancın türetilmesinde alışkanlığa yardım edecek bir ilke olarak *tekne*'yi ileri sürmüştür. Bu bakımdan Loeb'in adlandırması uygun görünse de yine de imgelemin bu ilkesine Price'ın adlandırdığı gibi dinginlik ilkesi demek daha yerindedir; çünkü bu ilke, kürekler tarafından hareket ettirilmese yoluna asla devam edemeyen dingin bir yapıdadır. Düzenlilik algısından daha büyük düzenliliği çıkarsamanın yolunu dingin bir şekilde izlemektedir. Collier imgelemin bu eğilimini bilişsel bir ivme (cognitive momentum) olarak nitelendirmektedir; ancak Collier'e göre bu ilke ya da başka bir deyişle tekne metaforu imgelemin kapasitesini açıklamakta yetersizdir. Hume burada mecazi diliyle imgelemin niteliklerini tam olarak açıklamaktan ziyade bir imada bulunmuştur (Collier, 1999: 159). Bu bakımdan olacak ki Hume, nesnelere tutarlılığının ve imgelemin dinginlik ilkesinin yalnız başına dışsal nesnenin devamlı ve ayrı varoluşuna olan inancı açıklamada eksik kaldığını belirtmektedir.

Ancak kendisine hangi kuvveti yüklersek yükleyelim, korkarım bu ilke tüm dışsal cisimlerin devamlı varoluşu gibi çok geniş bir yapıyı yalnız başına desteklemek konusunda zayıf kalır; öyleyse o görüşün doyurucu bir açıklamasını verebilmek için görüşlerinin tutarlılığına sürekliliklerini (değişmezliklerini) de eklememiz gerekir (Hume, 2009: 140).

Hume'un izlenimin tutarlılık özelliğinden yola çıkarak dış nesnelere devamlı ve ayrı varoluşlarına inancını türeten şeyin imgelemin dinginlik ilkesi olduğunu açıklamışken yeniden izlenimin değişmezlik ilkesine dönüş yaptığı görülmektedir. Hume tutarlılık özelliği kadar değişmezlik özelliğini de düşünmeyi önerse de bundan sonraki tartışmalar izlenimin değişmezlik özelliği hakkındaki tartışmalar olarak devam etmektedir. Loeb, bu durumu Hume'un yaşadığı bir memnuniyetsizlik olarak değerlendirmektedir. Ona göre Hume imgelemin, tutarlılıkla ilgili çıkarımından türeyen dış nesnenin devamlı ve ayrı varlığına inanma konusundaki açıklamalarından tatmin olmaz. Özellikle imgelemin alışkanlık ve tekne işbirliği – yani dinginlik – ilkesinin tutarlılık çıkarımıyla ilişkisinden rahatsızlık duymuş olmalı ki imgelemin değişmezlik özelliğine yeniden dönmek istemiştir. Loeb Hume'un bu sonuçtan memnuniyetsiz olduğunu ileri sürerken izlenimin tutarlılık özelliğinden doğan tartışmayı bir daha açmamış

olmasına; tartışmayı algıların değişmezlik özelliği üzerinden yürütmesine ve değişmezlikten yapılan çıkarımın imgelemin dinginlik ilkesinden türememiş olmasına dayandırmaktadır (Loeb, 2002: 187). Hume her ne kadar dış nesneye olan inancımızın tutarlılıktan doğan çıkarımdan daha geniş ve daha fazla bir şeyden türediğini düşünse de yine de bunun bir memnuniyetsizlik ya da tatminsizlikten ziyade sorgulamada derinleşme ve daha akademik bir tartışmaya meyletme olduğunu ileri sürebiliriz. Nitekim Hume algıların değişmezlik özelliğini yeniden ele alma ihtiyacının, kendisini “çok derin akıl yürütmelerin engin mecrasına sürükleyeceğini” (Hume, 2009: 140) belirtirken sorgulamasının daha akademik bir içeriğe sahip olacağını ipucunu vermektedir.

İzlenimlerde değişmezlik ve süreklilik algısının nasıl oluştuğunu yeniden özetleyen Hume, algıların tutarlılık özelliklerinde bulunmayan bir noktaya dikkat çekmektedir. Bu özellik izlenimlerin mükemmel özdeş (*perfect identity*) olarak algılanmasıdır. Buna göre – avam için – belli izlenimlerde bir değişmezlik algılarız. Örneğin Güneş ya da okyanusu, algıda bir kesintinin ardından benzer bir düzen içinde, ilk görünüşlerinde olduğu gibi yeniden algılarız. “[...] bu kesintili algıları ayrı olarak görme eğilimini göstermeyip (ki gerçekte öyledirler), aksine benzerliklerinden ötürü onları bireysel olarak aynı sayarız.” (Hume, 2009: 141). Kesintili algıların bireysel olarak aynı olduğunu hatta mükemmel bir özdeşlik taşıdığını düşünürüz. Bunu düşünmenin nedeni kesintili algıların bir ve aynı olarak kabul edilmediğinde bizde oluşturduğu çelişkili durum yani huzursuzluktur. Bu huzursuzluğu ortadan kaldırmak için, ilk izlenimin yok olduğu ve ikinci izlenimin yeniden yaratılmış olduğunu düşünmeyiz. Bunun yerine “[...] kesintiye mümkün olduğunca gizler ya da daha doğrusu bu kesintili algıların duyumsamadığımız gerçek bir varoluş tarafından birleştirildiğini varsayarak onu bütünüyle ortadan kaldırırız.” (Hume, 2009: 141). Böylece onların devamlı ve algıdan ayrı varoluşlarını varsayarak algılar arasındaki kesintiden kaynaklanan boşluğu da kapatmış oluruz. Hume’a göre aslında bu varsayım, varsayımdan öte bir inanmadır; çünkü güçlü ve canlı bir tasarımdır. Bu tasarım gücünü ve canlılığını hafızadaki tasarımlardan almaktadır. Bu yolla, ilk izlenim ve ikinci izlenim arasında benzerlik algılanmakta; onların bir ve aynı olduğuna inanılmaktadır.

Bir nesnenin kesintiye rağmen var olmaya devam ettiği ve aynı kaldı-

ğına inanmayı (özdeşliklerine inanmayı) sağlayan *imgelemin kurgulama* (*a fiction of imagination*) yetisidir (Hume, 2009: 142); çünkü imgelem, zamanı değişmez nesnenin tasarımına uygulayarak zamana rağmen nesnelere algıları arasında özdeşlik ilişkisi kurar. Pencereden baktığımda karşıdaki evin değişmezliğine karşın evin bahçesindeki ağaçların yapraklarının rüzgârda kıpırdadığını ve üzerindeki kuşların uçuştüğünü algılarımdır. Bununla birlikte değişen algılarıma rağmen evin değişmez olduğunu düşünürüm yani evin şimdiki algısının, beş dakika önceki algıyla özdeş olduğuna inanırım. Buradan yola çıkarak Hume'a göre avam için zamana rağmen nesnenin değişmez ve kesintisiz kaldığı inancı bir "kurgu" ya da bir "varsayım"dır. Bu tasarıma cevap veren gerçekte hiçbir deneyimimiz yoktur. Bu yüzden özdeşlik tasarımı imgelemin bir kurgusundan daha fazla bir şey değildir. Böylece Hume imgelemin kurgusuyla değişmez ve kesintisiz nesne tasarımına/inancına nasıl sahip olduğumuzun açıklamasını vermektedir. Başka bir deyişle avamın dış dünyanın algıdan ayrı ve devamlı varoluşuna inancını, imgelemin doğal işleyişinin yanlış bir üretimi olarak sunmaktadır. (Hume, 2009: 143). Nitekim Price ve Noonan da bu tartışmayla Hume'un, avamın yanlış inancının kaynağının açıklamasını özetlediğini iddia etmişlerdir (Price, 1940: 40; Noonan, 1999: 177). Price ve Noonan'ın bu tespitleri özellikle Hume'un imgelem konusundaki düşünceleri göz önünde bulundurulduğunda oldukça kabul edilebilirdir; çünkü Hume bu tartışmayla imgelemin hatalı ve yanlısamalı inançları üretmekteki etkisini ortaya çıkarmaktadır. Avam kesintili algıya rağmen nesnelere özdeş olduğuna ve algıdan ayrı ve devamlı var olduğuna inanarak yanlış bir inancı sürdürmektedir. İmgelem bunu kesintili algılar arasında pürüzsüz bir geçiş sağlayarak gerçekleştirmektedir.

İlişki izlenimden tasarıma pürüzsüz bir geçiş sağlar ve hatta o geçişte bir yatkinlik verir. Zihin bir algıdan ötekine öyle kolayca düşer ki, değişimi pek algılamaz, ama ikincide birincinin diriliğinin önemli bir kısmını sürdürür. Yine zihin diri izlenim tarafından uyarılır; bu dirilik geçmişteki pürüzsüz aktarım ve imgelemin yatkinliği nedeniyle büyük bir kayıp olmaksızın ilişkili tasarıma iletilir (Hume, 2009: 146).

Varsayıma dayalı bir nesnenin tasarımının, inanç taşımasının nedeni algılar arasındaki benzerlik ilişkisidir. İzlenim benzerlik ilişkisi yoluyla böyle bir nesnenin canlılığını arttırmaktadır ve onun inancına kaynaklık

etmektedir. Odamdan dışarı baktığımda çoğu kez evleri, dağları ve ağaçları algılarımdır. Şimdi yeniden penceren dışarı bakarsam imgelem evler, dağlar ve ağaçların canlı izlenimini, zihnimdeki geçmiş tasarımlara pürüzsüz bir şekilde iletilir. İmgelemin aktarma işleminde kendisine yardım eden yeti, geçmiş tasarımlarla ilişki kurması bakımından, hafızadır.

Hafıza, imgeleme birbirine çok fazla benzeyen birçok algı örneği sunmaktadır. Bu örnekler farklı zaman aralıklarında ve algılar arasındaki kesintilerden sonra geri dönen, birbirine benzeyen örneklerdir. Hafızanın sunduğu benzer örnekler bize iki şey vermektedir: Birincisi kesintili algıları aynı yani özdeş olarak görme eğilimi; ikincisi ise algılardaki kesintilerden kaynaklanan boşlukları devamlı bir varoluş varsayımıyla doldurma eğilimidir (Hume, 2009: 147). Birinci eğilimin bir yanılgı olduğunu, imgelemin hatalı bir geçişi olduğunu daha önce belirtmiştik; ikincisi ise Hume'a göre imgelemin bir uydurmasıdır (Hume, 2009: 146). Adı ister yanılgı ister uydurma olsun hafızanın örneklerinin, tasarımı canlandırdığı görülmektedir. Hafızanın bu örnekleri, imgelemin bu kurgusuna canlılık vermektedir ve bizi inanmaya götürmektedir. Böylece bunların devamlı ve ayrı varoluşlarını sürdürdüklerine inanırız. Ancak tüm bunlar daha önce deneyimlediğimiz yani belli bir tasarımı edindiğimiz durumlar için söz konusudur. Oysa bazen bizim için tamamıyla yeni olan yani daha önce deneyimlemediğimiz izlenimler ediniriz. Bunların değişmezlik ve tutarlılıkları konusunda hiçbir deneyimimiz yoktur; fakat yine de bu nesnelere de devamlılık yükleriz. Hume'a göre "[...] bunun nedeni bunların kendilerini duyularımıza sunuş biçiminin tutarlı ve sürekli nesnelere benzemesidir; bu benzerlik akıl yürütme ve analogi kaynağıdır ve bizi benzer nesnelere de aynı nitelikleri yüklemeye götürür." (Hume, 2009: 147). Başka bir deyişle ilk defa algıladığımız bir nesneye devamlılık yüklememizin nedeni bu nesnenin algısının, değişmez ve tutarlı nesnelere benzerliğidir. İmgelem ilişkisini bu algıya aktararak ona canlılık iletir; böylece ona, tıpkı değişmez ve tutarlı olduğunu düşündüğümüz nesnelere gibi, devamlı bir varoluş yükleriz. Örneğin daha önce deneyimlemediğim bir A algısı edinmiş olduğumu varsayalım. A nesnesi ile ilgili bir tasarımı yoktur; fakat onu algılama biçimim daha önceki ev, dağ ve ağaç tasarımımdan değişmezlik özelliğine benzerliğini bana hatırlatmaktadır. Daha sonra A nesnesine, bu benzerlikten dolayı ev, dağ ve ağaç nesnelere gibi değiş-

mezlik yüklerim ve A'nın da devamlı var olduğuna inanırım. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu inancın bir kurgu, bir varsayım olduğudur. Hume bununla avamın, nesnenin devamlı varoluşuna olan inancın kaynağının (imgelem nedeniyle) bir hata ve bir kurgu olduğunu göstermektedir. Burada Hume'a şöyle bir soru sorulabilir: Nesnenin devamlı varoluşuna olan inancın kaynağı yani imgelem kurgusal ve yanılsamalı inançlar üretiyorsa bu inançlara nasıl güvenebiliriz? Hume'un skeptisizmi açısından açıklanacak olan bu soru tam da Hume'un niyetine uygun olarak bu inançlara güvenmemiz için bir nedenimiz olmadığını daha iyi ortaya koyacaktır.

Filozof Sistemi

Hume avamın, nesnelere devamlı ve ayrı bir varoluşu nasıl yüklediğini tartıştıktan sonra filozofun dış nesne inancının nasıl türediğini sorgulamaktadır. Bölümün başında da belirttiğimiz gibi bu inanç, hem filozof hem de avam için duyu ve akıldan türetilemez. Duyu ve akıl dışında bu inancın türetileceği diğer kaynak imgelemdir. Nitekim Hume avamın inancını, imgelemin doğal bir eğilimi yoluyla açıklamıştır. Bu nedenle bu bölümde, filozofun dış nesnenin devamlı ve ayrı varlığına inancının, imgelemden nasıl türediği ele alınacaktır; ancak bundan önce avam ve filozofun nesne anlayışlarını serimlemek gerekmektedir.

Hume'a göre filozofun nesne anlayışı ile avam ya da sıradan insanınki birbirinden farklıdır. Avam için nesne ve algısı aynıdır. Başka bir deyişle avam nesne ve algı arasında hiçbir ayırım yapmaksızın tek bir varlık algıladığını düşünmektedir. Duyumsama yoluyla edindiği tüm nesnelere kendilerini, gerçek nesnelere kabul etmektedir (Hume, 2009: 143). Filozofun nesne algısına gelince, Hume filozofun bu düşüncesini "çifte varoluş" (*double existence*) olarak adlandırdığı kavramla açıklamaktadır (Hume, 2009: 148). Bu tartışma Hume literatüründe çoğu zaman "çifte varoluş teorisi" olarak ele alınmaktadır (Price, 1940: 124; Fogelin, 2009: 230; Dicker, 1998: 167).⁷

⁷ Literatürde Hume'un bu düşüncelerini "teori" olarak değil de "çifte varoluş tasarımı" ya da "çifte varoluş hipotezi" şeklinde ele alan yorumcular da bulunmaktadır. Hume'un kendisi buna ne teori, ne de tasarım ya da hipotez demektedir. Yorumcuların tercihe dayalı bu adlandırmaları konuşma dilinden kaynaklı gibi görünmektedir. Yaygın kullanımı ve kavram çiftinin tek başına kullanımının elverişsizliği yüzünden bu çalışmada biz de teori demeyi tercih ettik.

Çifte varoluş teorisine göre algılarımız hem kesintili, yok olan ve her yeni dönüşte farklı olan algılardır; hem de bu algılar zihinden bağımsız bir şekilde var olan nesneyi temsil etmektedir. Başka bir deyişle çifte varoluş, algıların sürekli olarak değiştiği; fakat nesnelere kesintisiz bir şekilde devam ettiği anlamına gelmektedir. Bu durumda ise felsefi sistemde algı ve nesne arasında felsefi bir ayırım olduğu görülmektedir. Dicker, Hume'un çifte varoluş teorisini üç önerme aracılığıyla açıklamaktadır. (1) Duyu nesnelere, cisimdir. (2) Duyu nesnelere devamlı bir varlığa sahiptir. (3) Cisimler devamlı bir varlığa sahiptir. Dicker'e göre avam sistemi, bu üç önermenin hepsini doğru kabul etmektedir ve Hume, önceki bölümde de ortaya koyduğumuz gibi, avamın (2)'nci önermeye yanlış bir şekilde inandığını düşünmektedir. Filozof sistemi, (2)'nin hatalı bir önerme olduğunu görür. Bununla birlikte avam sistemindeki (2)'yi inkar eder ve (1) ve (3)'üncü önermeleri izler; ancak o zaman da felsefi sistem çelişkiye düşme durumuyla karşı karşıya kalır. Felsefi sistem, söz konusu çelişkidir kurtulmak için çifte varoluş teorisini ileri sürer ve (1)'i de inkar ederek şu üç önermeyi izler: (1) Duyu nesnelere bizim kendi duyu izlenimlerimizdir. (2) Duyu nesnelere kesintili varlığa sahiptir. (3) Cisimler devamlı varlığa sahiptir. Dolayısıyla çifte varoluş teorisine göre duyu nesnelere hem devamlı hem de kesintili varlıktır (Dicker, 1998: 175-176). Yani hem bir izlenim hem de zihnin dışındaki bir şeydir; hem zihnin algıları hem de algılanmayan bir şeydir. Dolayısıyla durum daha çelişkili gibi görünmektedir ve aslında felsefi sistem “[...] kendine özgü kimi başka güçlüklerle birlikte sıradan dizgenin tüm güçlüklerini de kapsamaktadır” (Hume, 2009: 148). Nitekim felsefi sistem, avamın inancından kaynaklanan çelişkili durumu hafifletmek gibi bir niyet barındırır da aslında daha fazla sorun taşımaktadır. Felsefi sistemdeki bu sorunlu yapı, çifte varoluş teorisini daha fazla açıklamayı gerektirmektedir.

Hume çifte varoluş teorisinde iki konuya açıklama getirmektedir. Birincisi (a) “anlama yetisinin ya da imgelemin bizi doğrudan doğruya bu algıların ve nesnelere çifte varoluşu görüşünü kabul etmeye götüren hiçbir ilkesi yoktur.” İkincisi (b) ise “[...] kaldı ki o görüşe kesintili algılarımızın özdeşlik ve devamlılığına ilişkin sıradan varsayımın içinden geçmeden varamayız.” (Hume, 2009: 148) Hume birinci konuyu iki aşamada ele almaktadır. Birinci aşamada tartıştığı konu (x) akıl ya da anlama yetisinin

felsefi sistem için hiçbir gerekçelendirme sağlayamayacağıdır. İkincisi aşamada tartıştığı şey ise (y) çifte varoluş teorisinin, imgelemin birincil olarak bir üretimi olamayacağı konusudur. Hume'un konuyu ele alış sırasını izlediğimizde ilk olarak, daha önce de belirttiğimiz gibi, aklın çifte varoluş teorisini gerekçelendiremeyeceği konusunu (x) incelememiz gerekmektedir.

Emin olduğumuz biricik varoluş algılarıdır, bunlar bilinç yoluyla bize dolaysızca sunuldukları için en güçlü onayımızı alırlar ve tüm vargılarımızın temelidirler. Bir şeyin varoluşundan ötekinin varoluşu ile ilgili olarak çıkarabileceğimiz biricik vargi, aralarında bir bağlantı olduğunu ve birinin varoluşunu ötekine bağımlı olduğunu ortaya koyan neden-sonuç ilişkisi aracılığıyla oluşturulur (Hume, 2009: 149).

Aklın çifte varoluş düşüncesini türetemez; çünkü zihinde algılardan başka hiçbir şey yoktur ve biz algıların varoluşundan, nesnelere varoluşu ile ilgili bir sonuç çıkaramayız. Konu nesnelere varoluşu ile ilgili olduğundan eğer böyle bir çıkarsama yapıyor olsaydık bu çıkarsama, '*olgu sorunları*'na ilişkin nedensel bir çıkarsama olurdu. Nedensel çıkarsama ya da neden-sonuç ilişkisi için ise algıların sürekli birlikteliği ve zihne her zaman birlikte sunulmaları gerekir. Oysaki zihinde algılardan başka bir şey olmadığından ne onların sürekli birlikteliklerini ne de neden-sonuç ilişkisini gözlemleyebiliriz. Bu nedenle "[...] algıların varoluşundan ya da herhangi bir niteliğinden nesnelere varoluşunu ilgilendiren herhangi bir vargi oluşturmamız ya da bu belirli noktada usumuzun tatmin olması ne olursa olsun olanaksızdır."(Hume, 2009: 149). Dolayısıyla akıl, bizi algıların ve nesnelere çifte varoluşu görüşüne götüremez.

Algıların ve nesnelere çifte varoluşunun imgelemden *birincil olarak*, doğrudan türetilmeyeceği konusuna gelince (y), Hume'a göre bu konu "[...] hiçbir olumlu kanıtı kabul etmeyecek bir olumsuzluk içerir."(Hume, 2009: 149). Algılarımızın kopuk, kesintili ve ne kadar birbirlerine benzeseler de yine de birbirlerinden farklı olduklarını varsayalım; ancak bir yandan da imgelemin, doğrudan ve dolaysızca, bu algılara benzeyen ama yine de devamlı, kesintili ve özdeş olan bir başka varoluşun inancına geçtiğini varsayalım. İlk varsayımda imgelemin işleyebileceği bir durum yoktur; çünkü bu varsayım, duyulur algıların bir sonucudur. İkinci varsayımda ise – avam sisteminde görüldüğü gibi – cismin devamlı ve ayrı varoluşu

imgelemin geçişleriyle kabul edilmektedir; ancak Hume'a göre sıradan ve yaygın görüşün (avam sisteminin) bu varsayımı bir yanılısma içindedir. Nitekim algılarımız biricik nesnelere olduklarından, onların algılanmadıklarında bile var olmayı sürdürdüklerini varsaymak bir hatadır (Hume, 2009: 149). Oysaki daha önce de ele aldığımız gibi, bu varsayımın avamın devamlı ve bağımsız nesneye olan inancına kaynaklık ettiğini biliyoruz; yani bu varsayım, felsefi sistem içinde halen nefes almaya devam ediyor gibi görünmektedir. Dolayısıyla felsefi sistemin dış nesne tasarımı yani çifte varoluş teorisi imgelemin *dolaylı* bir etkisini taşımaktadır; bu etki felsefi sistemin, avam sistemi ile etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Nitekim felsefi sistem, avam sistemiyle etkileşim ve ilişki içindedir. Tam da bu noktada felsefi sistemin, avam sistemiyle nasıl ilişki kurduğu sorulabilir ki bu soru bizi Hume'un belirttiği, çifte varoluş teorisinin ikinci açıklamasına yani felsefi sistemin, avam sisteminin varsayımından nasıl türediği tartışmasına (b) götürmektedir.

Avam sisteminde algılarımız görünüşlerinde kesintili olsalar da aynı kabul edilirler ve özdeşlik ilkesiyle çelişmemesi için duyulur algılarımızın devamlı ve kesintisiz varoluşları olduğu düşünülür. Hume'a göre bu varsayımın üzerinde birazcık düşünüldüğünde, felsefi sistemde algıların zihne bağımlı bir varlığa sahip olduğu sonucuna ulaşılır. Bu sonuç avam sistemindeki algıların devamlı var olduğu varsayımını ortadan kaldırır. Bu durumda ise algılanmadığı halde nesnenin devamlı var olduğu varsayımının yadsınması beklenir. Oysaki Hume'a göre durum böyle değildir; çünkü felsefeciler algıların bağımsız ve devamlı var olduğu görüşünü yadsıyalar bile aslında "devamlı var oluş" görüşünü tam olarak yadsıyamazlar. Birkaç aşırı skeptik dışında – ki bu skeptikler de Hume'a göre sadece sözselsel bir reddetmeye gitmiş ve buna tam olarak inanmamışlardır – bu varsayım, hem avam hem de felsefi sistemde devam etmiştir. Devamlı varoluş görüşünü devam ettiren ve felsefi sistemi, ilerlemekten alıkoyan şey Hume'a göre doğadır. Algıların zihne bağımlı ve kesintili olduğu algılansa bile doğa, bağımsız ve devamlı varoluşu yadsımayı engeller; çünkü devamlı varoluş "[...] imgeleminde öyle derinden kök salmıştır ki, onu silmek hiçbir şekilde olanaklı değildir." (Hume, 2009, 150). Doğa varlığın devamlı varoluşu konusunda bir skeptik olmamızı engellemektedir. Böylece nesnelere çifte varoluşları düşüncesi sürdürülebilmektedir.

Hume'a göre nesnelere çifte varoluşları ile ilgili felsefi varsayım, hem akıl hem de imgeleme uyumlu hale getirilmiştir. Çifte varoluş varsayımı, zihne bağımlı algılarımızın kesintili ve farklı olduğunu ileri sürerek akli; nesnelere devamlı bir varoluş yükleyerek imgelemi hoşnut etmektedir (Hume, 2009: 150). Nitekim akıl benzer algılarımıza rağmen algıların kesintili ve birbirinden farklı olduğunu, imgelem ise benzer algılarımızdan yola çıkarak bu algıların devamlı ve kesintisiz olduğunu yani algılanmadıklarında bile varlıklarının devam ettiğini bildirmektedir. Dolayısıyla bu varsayım birbirine karşıt olan; fakat *birbirini yok etmeye yeteneksiz* iki yetinin yani akıl ve imgelemin bir ürünüdür (Hume, 2009: 150). Akıl ve imgelemin etkisiyle *kesintiye algılara, devamlılığı ise nesnelere* yükleriz (Hume, 2009: 151). Akıl ve doğanın birbirine karşıt söylemleri karşısında içine düştüğümüz huzursuzluktan hem akli hem de doğayı memnun edecek bir varsayım uydurarak çıkmaya çalışırız.⁸ Filozofun çifte varoluş teorisi tam da buna karşılık gelmektedir.

Doğa dik kafalıdır ve usun ne denli güçlü bir saldırısına uğrarsa uğrasın, kaleyi kaptırmaz; aynı zamanda us bu noktada öyle açıktır ki, onu gizlemenin hiçbir olanağı yoktur. Bu iki düşmanı uzlaştırmayı başaramayınca, sırayla her birine istediğini verip, tüm koşulları taşıyan bir şey bulmalarını sağlayan çifte bir varoluş uydurarak kendimizi mümkün olduğunca rahatlatmaya çalışırız (Hume, 2009: 151).

Eğer avam sistemi, nesnenin devamlı varlık tasarımlarındaki algıların özdeş ve bağımsız oldukları konusunda bizi yeterince ikna etseydi çifte varoluş teorisine ihtiyaç duymazdık. Aynı şekilde algıların zihne bağımlı, kesintili ve farklı olduğu konusunda tam olarak ikna olmuş olsaydık yine çifte varoluş teorisini kabul etmezdik. Hume'a göre bu durum zihnin arada kalmış durumundan doğar; böylece imgelem ve akıl gibi iki karşıt ilkeyi de uzlaştırmış oluruz (Hume, 2009: 151). Böyle bir uzlaşma olmadığı durumda, ne zaman bir çelişki ile karşılaşsak imgelem, zihnin huzursuzluğunu durdurmak için bazı geçişler yapar. Bu geçişi nesne ve algı arasındaki *benzerlik* ilişkisi nedeniyle gerçekleştirmekte ve nesnenin devamlı

⁸ Hume'a göre filozof ne zaman odasından çıkarsa o da avam gibi nesnelere biricik algılarımız olduğuna, kesintili görünüşlerine rağmen özdeşlik taşıdıklarına ve kesintisiz bir şekilde varoluşlarını sürdürdüklerine, hatalı bir şekilde, katılır (Hume, 2009: 151). Bunun nedeni doğanın bizi inanmaya zorlamasıdır.

varlık tasarımı oluşturmaktadır. Böylece Hume avam sistemi ve filozof sisteminin dışsal varoluşlar hakkındaki açıklamalarının varsayımsal olduğunu yani ortaya koymaktadır.

Sonuç

Hume'un dış nesnelerin algıdan ayrı ve devamlı var oluşuna ilişkin tartışmadaki niyeti imgelemin sonuçlarına dayalı inancımızın güvenilirliğini sorgularken açığa çıkmaktadır. Şüpheliği sayesinde imgelemin yargılarının yanlısalar ve hatalar ürettiğini düşünmektedir. Avam ve filozof sistemi göz önünde bulundurulduğunda bu inancın “nasıl haklı çıkarılabileceği” üzerinde yoğunlaşmaktadır (Hume, 2009: 152). Başka bir deyişle imgelemin varsayımsal bir şekilde oluşturduğu yargıların ve inançların nasıl gerekçelendirilebileceğini soruşturmaktadır; çünkü bu varsayımlar temelsiz görünmektedir. Dış nesnenin devamlı ve ayrı varoluşa inancının, imgelemin kurgusal yeteneğinin bir ürünü olması; akıl ve duygulardan türememiş olması onun epistemolojik olarak gerekçelendirilemeyeceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Algılar arasındaki benzerliklerden dolayı algıların aynı nesneye ait olduğunu düşünmek yani nesnenin devamlı var olduğunu varsaymak imgelemin kurgusalının bir sonucudur. Aksi halde her algının birbirinden ayrı algılar olduğunu ve nesnenin devamlı var olmadığını, geçici olduğunu düşünmek zihinde bir huzursuzluk oluşturmaktadır. İmgelem zihindeki huzursuzluğu ortadan kaldırmak için devamlı varlık varsayımında bulunmaktadır ki bu durum aynı zamanda dış nesnenin devamlı varlığına inancımızı neden sürdürdüğümüzün de bir açıklamasıdır. Eğer biri devamlı varoluş ile ilgili bu inancı reddederse ondan dış dünyayla ilgili çıkarım yapması beklenemez. Costa'nın da belirttiği gibi bu inançtan uzun süre kaçınmak bir yana bundan kaçındığını yazmak ya da ifade etmek bile, imgelemin eğilimlerinden dolayı psikolojik olarak mümkün değildir (Costa, 1995: 561). Devamlı varlığa inanma eğilimi taşıdığımızdan nesnenin varlığıyla ilgili inancın kanıtlamalarını akıl yoluyla gerekçelendiremezsek de bu inancı onaylamaya devam ederiz. Dolayısıyla bu türden bir inanma epistemolojik olarak temellendirilemezdir; ancak psikolojik olarak zorunludur. Bu tartışmayla Hume'un asıl amacının, skeptik bir yaklaşımla, dış nesnenin varlığıyla ilgili kanıtlamaların akıl yoluyla gerekçelendirilemeye-

ceğini ve inancın epistemik değerini göstermek olduğu ileri sürülebilir.

Kaynaklar

- Aune, B. (1991). *Knowledge of the External World*. London & New York: Routledge.
- Baxter, D. L. M. (2006). Identity, Continued Existence, and the External World. *The Blackwell Guide to Hume's Treatise* (ed. S. Traiger). USA: Blackwell Publishing, 114-133.
- Butler, A. (2008). Natural Instinct, Perceptual Relativity, and Belief in the External World in Hume's Enquiry. *Hume Studies*, 34 (1), 115-158.
- Chappell, V. C. (1995). Hume on What There Is. *David Hume: Critical Assessment*, vol. III (ed. S. Tweyman). London & New York: Routledge, 77-88.
- Collier, M. (1999). Hume and Connectionism on the Continued Existence of Unperceived Object. *Hume Studies*, 25 (1-2), 155-170.
- Costa, M. J. (1995). Hume and the Existence of an External World. *David Hume: Critical Assessment*, vol. III (ed. S. Tweyman). London & New York: Routledge, 555-565.
- Çevik, M. (2005). *David Hume'un Bilgi Kuramı*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Dicker, G. (1998). *Hume's Epistemology and Metaphysics*. London & New York: Routledge.
- Fogelin, R. J. (2009). Hume's Skepticism. *The Cambridge Companion to Hume* (eds. D. F. Norton, & J. Taylor). New York: Cambridge University Press, 209-238.
- Hume D. (2007). *An Enquiry Concerning Human Understanding* (ed. P. Millican). New York: Oxford University Press.
- Hume, D. (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (çev. E. Baylan). Ankara: Bilge-Su Yayıncılık.
- Loeb, L. E. (2002). *Stability and Justification in Hume's Treatise*. Oxford: Oxford University Press.
- Noonan, H. W. (1999). *Hume on Knowledge*. London & New York: Routledge.
- Price, H. H. (1940). *Hume's Theory of the External World*. London: Oxford University Press.
- Stroud, B. (1977). *Hume*. London & New York: Routledge.

Öz: Dış dünyanın varlığı konusu felsefe tarihinde çoğu zaman epistemolojik bir sorgulamanın içinde yer almaktadır. Pek çok filozof dış dünyanın varlığının bilinip bilinemeyeceği ya da nasıl bilineceği sorularıyla meşgul olmuştur. Bu filozoflardan biri de David Hume'dur. Hume dış dünyanın varlığına ilişkin tasarımlarını inancın konusu olarak ele almaktadır. Dış nesnenin algılanmadığında bile devamlı ve ayrı var olduğu inancını sorgulamaktadır. Bu çalışmada dış dünyanın varlığının algıdan bağımsız ve ayrı bir şekilde var olduğu inancının nasıl türetildiği; bunun türetilmesinde hangi yetiminin etkin olduğu araştırılacak ve daha sonra bu tartışmayla Hume'un niyetinin, bu türden bir inancın epistemik değerini ortaya koymak olduğu iddia edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hume, dış dünyanın varlığı, inanma, imgelem, skeptisizm.

[¹] Bu makale, Nurten Öztanrıkulu Özel tarafından, 2016 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Bölümünde, Prof. Dr. Cengiz Çakmak danışmanlığında hazırlanan *Hume'un Skeptisizmi Açısından Temel İnançların Gereçlendirilme Sorunu* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

